

Félelem helyett reménységek legyen!

Válaszok a populizmusra vallási és emberi jogi nézőpontból

„... mit kíván tőled az Úr! Csak azt, hogy élj törvény szerint, törekedj szeretetre, és légy alázatos Isteneddel szemben.”

Mikeás 6,8

Az Európai Egyházak Konferenciája (CEC) tagegyházai arra hívtak el, hogy Krisztus evangéliumát hirdessék ebben a világban, szavakkal és tettekkel egyaránt. Az evangélium lényege, hogy szeressük Istent teljes szívüinkből, felebarátainkat pedig – legyenek azok közeliak vagy távoliak, rokonok vagy idegenek, barátok vagy ellenségek –, mint magunkat (Lukács 10,27). Ez a parancs arra kötelezi a keresztyéneket, hogy tiszteljék embertársaikat, függetlenül azok hitétől, meggyőződésétől, etnikai vagy nemzetiségi hovatartozásától, társadalmi státuszától, nemétől és szexuális irányultságától. Ebből következik az alapvető emberi jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége, valamint az együttérzés és a párbeszéd iránti kötelezettség.

A fentiek szellemében 'A populizmus alternatívája emberi jogi nézőpontból' címet viselő CEC konferencia – amely az eseménynek otthont adó spanyol tagegyházak közreműködésével, valamint európai zsidó és muszlim szervezetek részvételével zajlott – résztvevői az alábbi NYILATKOZAT A POPULIZMUSRÓL című dokumentumot fogadták el, kihívásként az európai és a földrészen túli egyházak és vallási szervezetek számára.

1.) Elemzés és fogalmi meghatározások

Jelentős aggodalommal tapasztaljuk, hogy számos európai társadalomban egyre inkább előtérbe kerül a populista közbeszéd. Habár a populizmus nem olyan jelenség, amely egyértelműen definiálható, és ugyanúgy megtalálható a politikai értelemben vett szélsőjobb területén, mint a szélsőbaloldalon, elítéljük a populizmus azon formáit és változatait, amelyek veszélyt jelentenek a demokráciára és a jogállamiságra, a társadalmi igazságosság és a társadalmak békés együttélésének e két alappilléreire.

A vallások a remény üzeneteit hirdetik, amelyek hitre, meggyőzésekre és pozitív erkölcsi normákra épülnek. A populista közbeszéd ezzel szemben túlnyomórészt negatív üzeneteket közvetít: szembehelyezkedik valamivel, például azáltal, hogy a politikai berendezkedést kritizáló szövegeket hangoztat, elutasítja a hatalmi ágak megosztását és egyensúlyát szolgáló intézményeket, megkérdőjelezi a sokszínű média létjogosultságát és a kisebbségek jogait, valamint általánosságban liberalizmusellenes nézeteket vall – ez a hozzáállás jellemzi propagandájukat. Ez a megközelítés a társadalom széles rétegeinek félelmeiből táplálkozik: olyanokéiból, akik úgy érzik, kimaradtak a globalizációból, illetve annak olyan megnyilvánulásából, mint például a migráció és a pluralizmus. Nem feltétlenül igaz, hogy kizárólag a peremre szorult társadalmi

csoporthoz esnek a populizmus csábításának áldozatává, hanem akár azok is, akiket kényelmetlenül érintenek a változások, akik nem tudják, hogyan befolyásolják majd ezek a változások saját társadalmi helyzetüket, és attól tartanak, hogy esetleg sérülékennyé válhatnak az olyan veszélyekkel szemben, mint a gazdasági stagnálás, a munkanélküliség, a növekvő társadalmi egyenlőtlenség, valamint a stabil hagyományok és kulturális identitás elvesztése.

A populista közbeszéd ezekre a félelmekre épül, sőt felnagyítja azokat a tudomány és az észérvek kétségbe vonásával, a tények kifordításával, összeesküvés-elméletek terjesztésével, és általánosságban azzal, hogy fekete-fehér kettősségben tünteti fel a világot, ahol a társadalomban szemben áll egymással a „mi” és az „ők”. A populista politikusok azt állítják, hogy a „mi” érdekében szállnak síkra – vagyis azt a számszerű választói többséget képviselik, amely ráerőlteti életmódját a többiekre, kiszorítva, elnyomva, kirekesztve, majd hosszú távon száműzve a kisebbségeket és a más meggyőződésűeket. A populizmus hajlamos úgy jellemezni a demokráciát, mint az ilyesfajta többség uralmát, elutasítva azt a nézetet, hogy szükség van a jogállamiság kiegyensúlyozó erejére, ideértve a mindenkit megillető emberi jogokat, különös tekintettel az egyet nem értőkre, a kritikusokra és általánosságban a kisebbségekre.

Habár a fenti negatív elszakadás a modern társadalmak alapvető elemeitől, valamint a nacionalizmus vagy akár az ún. „törzsi gondolkodás” egyaránt jellemző a legtöbb populista mozgalomra, ezeken túl politikai tartalmukat illetően nagyon is rugalmasak, és könnyen alkalmazkodnak az adott célcsoport elvárásaihoz. Ettől válnak igazán veszélyessé és nehezen semlegesíthetővé.

Sokan azért vonzódnak a populizmushoz, mert gyengének látják a demokratikus rendszereket, és úgy érzik, a politikai korrektség korlátok közé szorítja a közbeszédet. Az erős vezető és a világos beszéd populista eszméi könnyű megoldásokat ígérnek. Mi azonban ezzel szemben úgy hisszük, hogy a mai, összetett valóságban nem élhetjük életünket leegyszerűsített válaszok segítségével. Tájékozott mérlegelésre és időnként fájdalmas kompromisszumokra van szükség. A képviselői demokrácia és a szakértőkből álló közigazgatás jelentik a legjobb módját annak, hogy a törvények mindenki, és ne csupán a hatalommal bíró érdekcsoportok javát szolgálják.

A vallás gyakran szolgál a populizmus eszközéül annak érdekében, hogy közös identitást és csoporton belüli egységet biztosítson, felszítva az ellenségeskedést a más vallásúakkal szemben. Az antiszemitizmus évszázadokon át szolgált a megosztás erőteljes eszközként, és sajnálatos módon a mai napig jelen van, sőt újra erősödésnek indult. Az iszlamofóbia, a krisztofóbia, valamint a más vallásokkal szembeni előítéletek és gyűlöletkeltés szintén jól ismert jelenségek – kontextustól függően –, mivel minden társadalomban felüti a fejét a populizmus, és a helyi viszonyoknak megfelelően módosítja doktrínáit.

2.) Válaszok és alternatívák

Amikor azt vitattuk meg, milyen lehetséges válaszokat adhatunk a populizmusra vallási és emberi jogi nézőpontból, és milyen alternatívákat mutathatunk fel, abból az önkritikus meglátásból indultunk ki, hogy a felekezeti és vallási csoportok közötti múltbeli és jelenlegi feszültségek hozzájárulnak ahhoz a közhangulathoz, amelyben a vallást könnyebben kihasználhatja a populista retorika. Kihangsúlyoztuk, hogy habár azzal, ha a vallási csoportok elsősorban a mások

hiányosságaira hívja fel a figyelmet, hozzájárulnak az előítéletekhez, az elidegenedéshez és a különbségek hangsúlyozásához, a kiengesztelődés és a megbékélés érdekében fontos egyértelműen kiállni a saját vallási közösségeinkben előforduló fundamentalista és kirekesztő tendenciákkal szemben. Annak érdekében, hogy közös álláspontjaink és intézkedéseink legyenek, egymásért kiállva minden vallási szereplőnek találkozási lehetőségeket kell keresnie és teremtenie. A bármely vallással szemben gyakorolt diszkrimináció és gyűlölet-bűncselekmények nyílt támogatást és szolidaritást igényelnek a többiektől.

Megbeszéléseink során a következő konkrét témákra összpontosítottunk:

(a) *Identitás és sokszínűség*

Az emberek számára fontos, hogy legyen identitásuk, hogy érezzék, tartoznak valahová. A globalizáció – különösen pedig az olyan jelenségek, mint az egyre nagyobb méreteket öltő migráció, pluralizmus és modernizáció – sokakban azt az érzetet kelti, hogy identitásuk egyre inkább megkérdőjeleződik. Emiatt az identitást és a sokszínűséget egymással vetélkedő fogalmaknak tekintik. Ezzel szemben azonban minden egyes ember többszörös identitással rendelkezik, és az emberek sok szempontból nagyon is különbözőek. Mindannyiunknak szüksége van egy olyan toleráns és pluralista társadalomra, amelyben a magunkkal hozott különbségekkel együtt fejlődhetünk tovább. Fontos tehát, hogy megerősítsük az identitást, mint az összetartás eszközét, ugyanakkor ne fogadjuk el, hogy a megosztás eszköze is legyen. Meg kell tanulnunk elfogadni a sokszínűséget és az olyan összetett helyzeteket, amelyekben természetes, hogy az emberek többszörös identitással rendelkeznek és több dolog iránt is lojálisak – ezek pedig nem kizárják, hanem éppen gazdagítják egymást. A pozitív identitások megerősítése hatalmat ad az emberek kezébe, és a hatalommal bíró emberek kisebb eséllyel dőlnek be a populizmus lebutított és megosztó világnézetének, és nagyobb eséllyel boldogulnak az őket körülvevő sokszínű környezetben.

(b) *Csoport alapú diszkrimináció és gyűlöletkeltés*

A zsidó vallás a legrégebbi nyugati vallás, amelyet gyakran ért diszkrimináció mind keresztyének, mind muszlimok részéről. Ebből alakult ki egy olyan pusztító antiszemita narratíva, amely még olyan társadalmakban is jól működik, amelyeknek szinte semmiféle vallásos színezete nincs, vagy szinte semmilyen társadalmi kapcsolatban nem állnak magával a zsidósággal. A holokauszt jelentette konkrét történelmi tapasztalat miatt határozottan reagálnunk kell az antiszemitizmus valamennyi formájára.

Az iszlám vallás jelenlegi megítélésére kevés hatással van az az összetett és gyakran gyümölcsöző kapcsolat, amely a történelem során egymáshoz fűzte a keresztyén, illetve a muszlim kultúrát és vallást. A nyugati többségi társadalmak számos tagja azokra a különbségekre helyezi a hangsúlyt, amelyeket a migráció során tapasztaltak. Az integrációt sokszor egyoldalú feladatnak tekintik, figyelmen kívül hagyva a többségi társadalom kötelezettségeit.

A keresztyének sem kivételek, ők is tapasztaltak már diszkriminációt és elnyomást, akár a radikális szekularisták, akár más vallású csoportok részéről. A keresztyének érdekében való felszólalás tehát legitim és szükséges feladat. A keresztyéneknek azonban szem előtt kell tartaniuk, hogy a világ

más részein üldözött keresztyének helyzete, valamint a keresztyén narratívák és jelképek hogyan használhatók fel populista agitátorok által a más vallásokkal szembeni uszításra.

3.) Következtetések és javaslatok

Különbséget kell tennünk a populista politikusok – akiknek célja a liberális demokráciák, a jogállamiság és a békés egymás mellett élés aláásása vagy felszámolása – és azok között, akik félelmeiktől hajtva, bizalom- és reményvesztett helyzetükben populista pártokra szavaznak. Miközben ki kell állnunk az előbbiekkal szemben, az is fontos, hogy foglalkozzunk az utóbbiak valós aggályaival és félelmeivel. Úgy véljük, a vallások értékes módon járulhatnak hozzá a nemzetek között kialakult árok betemetéséhez azáltal, hogy rávilágítanak az emberek identitására, munkálják a valahová való tartozás érzését, erősítik a társadalmi igazságosságot és részvételt.

Az egyházaknak komoly felelősségük van abban, hogy ellensúlyozzák a populista közbeszédet, amely arra használja a vallást, hogy szembefordítsa az embereket egymással, hamis identitásérzetet és közösséghez való tartozást teremtve. Az egyházak az alábbi módokon léphetnek fel:

- oktatási munkájukon keresztül, beleértve a bibliai tanítást és a teológiai oktatást,
- diakóniai munkájukon keresztül,
- politikai és diplomáciai tevékenységeik során, valamint
- ökumenikus, vallásközi és kultúrák közötti találkozások helyszínéül szolgáló közegek megteremtésével.

Számos európai országban egyedülálló helyzetben vannak az egyházak, és rendkívüli lehetőségek állnak rendelkezésükre, hogy szembeszálljanak a populista gondolkodással és viselkedéssel. Hozzájárulhatnak a populizmus veszélyeire való figyelemfelhíváshoz oly módon, hogy aktivizálják a csendes és talán érdektelen többséget a demokrácia és az emberi jogok érdekében folytatott küzdelemben, valamint azáltal, hogy segítenek megakadályozni, hogy a rettegek és megzavarodottak az autoriter, illiberális demokrácia áldozatául essenek. A „Félelem helyett reménységetek legyen” üzenete valódi vallási üzenet – amelyre óriási szükség van mai zaklatott világunkban.